

ПРО ВНЕСОК М. О. ЛІФШИЦЯ В ОНТОГНОСЕОЛОГІЧНУ ДЕКОНСТРУКЦІЮ ПАРАДИГМАЛЬНОЇ ОПОЗИЦІЇ «ОНТОЛОГІЗМ – ГНОСЕОЛОГІЗМ»

Традиційний поділ філософії на онтологію, гносеологію, праксеологію, аксіологію і т.п., який є переважно формальним і дидактичним, інколи мислиться як сутнісний, і часто суто «механічне» поєднання онтологічного, гносеологічного і аксіологічного підходів до розгляду будь-якого об'єкта вважається достатнім аргументом на користь «філософічності» такого його розгляду. В сучасній літературі все ще можна зустріти твердження щодо того, ніби «фундаментальна структура філософського знання чотирирівнева», «визначається категоріями онтологічного, гносеологічного, аксіологічного... і праксеологічного», що «кожна з цих категорій не редукується до інших» і всі разом вони «задають чотири основних типи філософських проблем», і, що проблематика, наприклад, етики «принципово не зводиться до гносеології, але підлягає гносеологічній і онтологічній рефлексії», оскільки «особливе місце в ній займають питання взаєморефлексії аксіологічного та праксеологічних планів дослідження» [12. С. 19].

Але ж філософія, – *власне філософія як теорія всезагального* [31; 17] або *теоретична форма світогляду*, яка «будує свою картину світу і місце людини в ньому на основі теоретичного осмислення суспільно-історичного досвіду, надбань культури та здобутків наукового пізнання, використовуючи раціонально-понятійні форми побудови світоглядних систем і логічні способи їх обґрунтування» [38. С. 670] – починається саме там, де закінчується відмінність між онтологією, гносеологією, аксіологією та іншими філософськими дисциплінами, котра все ще вважається настільки суттєвою, що час від часу стає предметом жвавих, а подекуди й запеклих дискусій.

Найсуттєвішою для обговорюваної теми є абсолютизація відмінності між онтологією й гносеологією і заснованих на відповідних філософсько-дисциплінарних компетенціях теоретико-філософськими парадигмами, відомими під назвою «гносеологізм» та «онтологізм»².

І хоча в історії вітчизняної філософської думки вже понад століття відомі приклади відмови від такого жорсткого розведення гносеології й онтології [6], протиставлення онтологічного й гносеологічного все ще залишається доволі поширеним у вітчизняній філософській теорії й практиці викладання філософських дисциплін.

Оскільки «практична», так би мовити, філософія в останній час у своїх «прикладних» дослідженнях [1; 4; 7; 8; 9; 11; 13; 24; 27; 28; 29; 35; 36 та ін.] все частіше виходить за межі такого жорсткого протиставлення «онтологізму» й «гносеологізму», все гостріше відчувається брак теоретико-світоглядних обґрунтувань їх конструктивного діалектичного поєднання.

В останній час постмодерна філософія (і вся постмодерна раціональність) через перехід у свою постнекласичну форму "деконструє" нерозв'язну опозицію односторонніх і специфічно обмежених класичної та некласичної типів раціональності. І конкретні наукові практики, не чекаючи від філософії науки, яка була занадто заклопотана пошуком критеріїв специфічного "наукового", знання, долають її доктринальні обмеженості і шукають аргументів на користь істинності тих чи інших метатеоретичних засад теоретичного знання у реальних пізнавальних практиках, а не у безплідних схоластичних суперечках, у яких жоден з опонентів не готовий вийти за межі власних фундаментальних онтологічних постулатів.

Психолог Георгій Балл, визначаючи особистість як "один з модусів людської культури", слідом за М.С. Каганом у розмаїтті філософських підходів до вивчення культури звертає увагу на два – аксіологічний і *онтогносеологічний*, безоцінковий [4. С. 9-10].

Однак навіть відкриття «невідрефлексованого онтогносеологічного синкретизму», який постійно виявляє себе у тому, що «твердження щодо існування світу, реальності і т.п. приймають форму висловлювань про відповідність наших уявлень чомусь зовнішньому, відмінному від них, тобто гносеологічних положень» [9. С. 67], не обов'язково веде до розв'язання нерозв'язної бінарної опозиції «онтологізм – гносеологізм», якщо дилему «реалізм/конструктивізм», яка є її інваріантом, пропонують вирішити шляхом об'єднання «реалізму і конструктивізму в програму

¹ Хоча у відомому «ВАК-івському» класифікаторі наукових спеціальностей онтологія й гносеологія мирно «співіснують» у межах спеціальності «09.00.01 - Онтологія та теорія пізнання».

конструктивного реалізму», яке ніби то «відкриває перед сучасною філософією нові епістемологічні перспективи» [9. С. 69, 71]

Здавна у світовій філософії снують філософські школи й напрямки, зусилля яких спрямовані на подолання розриву між онтологічними й гносеологічними моментами теорії пізнання. Найефективнішими з науково-світоглядних позицій видаються зусилля такого роду, які ґрунтуються на визнанні людської предметної практики онтологічною основою пізнавальних (когнітивних) потенцій людини як родової істоти, – адже саме практика слугує основою пізнавальної діяльності, її метою і критерієм істинності її результатів.

Відомо, що свого часу що чисельна інтернаціональна група європейських неомарксистів³, ім'ям якої стала назва заснованого ними часопису «Праксис» («Praxis»), що видавався у Загребі з 1964 по 1994 рр. (з 1974 р. – під назвою «Praxis International»), виходячи з ідей молодого Маркса, та таких відомих євромарксистів як Дьйордь Лукач, Антоніо Грамші і Жан Поль Сартр, поставили в центр своєї соціальної онтології й гносеології поняття практики як найфундаментальнішого відношення між суб'єктом і об'єктом пізнання. Прагнучи мислити людське пізнання як творчий за своєю природою процес, вони відкидали «здогматизовану» «теорію відображення», небезпідставно вважаючи її тодішню офіційну версію (чого не можна сказати про її класичні витоки) «недіалектичною». Саме тому головним об'єктом боротьби офіційного «радянського» марксизму з нео(євро)марксизмом стає т.зв. «теорія відображення». Втручаючись у зазначену полеміку, *радикальний конструктивізм*⁴ [16] теж стверджує, що людська свідомість не відбиває, а конструює презентовану у формах людської психіки дійсність [39].

Притаманний офіційному «марксизму-ленінізму» метафізичний (у значенні «антидіалектичний») за своєю природою розрив гносеологічного й онтологічного аспектів пізнавального процесу призводить до дуалізму, апріоризму і субстантивізації людських пізнавальних здібностей, що стає особливо помітним у його полеміці з євромарксистами.

Усвідомлення однобічності та обмеженості «гносеологізму» й «онтологізму» внаслідок абсолютизації й подальшого протиставлення взаємодоповнюючих один одного моментів науково-методологічної рефлексії спричинило гостру полеміку між «гносеологістами» та «онтологістами» [23. С. 46-47], протистояння яких зазвичай «оберталося взаємовідособленістю вчення про буття та вчення про пізнання» [34. С. 73] і потребувало значних теоретичних зусиль для свого подолання.

Але якщо внаслідок деструкції нерозв'язної бінарної опозиції «онтологія/гносеологія» усунути одну зі сторін цього бінарного відношення між взаємодоповнюваними сторонами суперечливої єдності сутнісного протиріччя, то неминуче зникає й протилежна їй (оскільки істинна тією ж мірою, – як на це свого часу вказував Гегель). І тоді ми неминуче приходимо до такого роду парадоксальних визначень та тверджень, неунікненість і неусувність суперечливої природи яких є найкращим свідченням того, що ми наближаємося до розуміння суті зафіксованої у них проблеми.

Тому постмодерн, який, як відомо, має своїм витоком кризу структуралізму з його переростанням у постструктуралізм, взагалі оголошує про "смерть суб'єкта" [1], починаючи з проголошення "смерті автора", яку першим декларувало літературознавство (Р. Барт). Криза структуралізму була не просто кризою одного з чисельних напрямків модерної філософії, а *кризою бінарного мислення як такого*, яка неминуче породжує цілу низку парадоксальних з т.з. як класичної, так і некласичної раціональності тверджень, опиняючись таким чином «по той бік» їх жорсткого протистояння.

Багато породжених наближенням до розуміння суперечливої природи свідомості та природи ідеального парадоксальних тверджень ми знаходимо в книзі Михайла Олександровича Ліфшиця (1905-1983) – нашого видатного (та, на жаль, все ще не досить знаного в Україні) – земляка⁵ "В мире эстетики" (1985) [20. 1985]. Ось одне з таких тверджень: "Не ми мислимо й відчуваємо об'єктивну реальність, а вона мислить і відчуває себе за допомогою нас" (мовою оригіналу: "не мы

² Тоді ще югослави Гайо Петровіч, Предраг Враніцкиї, Руді Супек, Михайло Марковіч, Мілан Кангрґа, німці Ернст Блох, Еріх Фромм, Юрген Хабермас, Герберт Маркузе, француз Люсьєн Голдман, поляк Лешек Колаковський, чех Карел Косік та ін.

³ Хайнц фон Фьоррестер, Пауль Ватцлавік, Ернст фон Глазерсфельд та ін.

⁴ М.О. Ліфшиць народився 1905 р. в Україні, у м. Мелітополі на території теперішньої Запорізької області.

мыслим и чувствуем объективную реальность – она мыслит и чувствует себя нами", с. 223)⁶. На цю формулу, як на підозрілу з т. з. «діалектико-матеріалістичної філософії», вже після смерті автора наполегливо звертають увагу наукової та партійної громадськості Е.В. Соколов та М.С. Каган (книгу якого "Морфология искусства" Ліфшиць дошкульно і небезпідставно критикує у згаданій книзі⁷ поряд зі статтею Г. Недошивіна "Реализм" в «Большой Советской Энциклопедии») [32].

Саме М.О. Ліфшиць у своїй посмертно виданій книзі «Что такое классика? Онтогносеология. Смысл мира. "Истинная середина"» (2004) [22] вперше у вітчизняній філософській традиції, конструктивно долає метафізичне протиставлення мислення буттю і виразно сформулює суть онтогносеологічної світоглядно-теоретичної позиції (хоча в літературі інколи автором онтогносеологічного підходу називається В. Сагатовський [15]), варіантом якого постає й антропосоціокультурний підхід є у його світоглядних вимірах.

В тексті зазначеної книги (у "Вступі до матеріалів папки № 101", архіву М.О., яка називалася «К онтогносеологии. Объективное содержание») Ліфшиць з самого початку вказує на те, що викладені ним роздуми на онтогносеологічну тематику є розвитком гегелівської (недостатньо ясно викладеної її автором) ідеї тотожності мислення та буття щодо одного з видів такої тотожності – не абстрактної, яка неминуче веде до "какофонії, потворності та брехні", а "справжньої тотожності мислення та буття у діяльності". І тут же Ліфшиць зауважує, що "істинний прогрес (у порівнянні з філософією Гегеля) полягає у знанні обумовленості свідомості» [22].

У центрі роздумів пізнього Ліфшиця постійно перебуває відома з часів Канта, та все ще не остаточно вирішена до сьогодні у загальноприйнятій навіть для професійних філософів спосіб проблема «єдиного, але не відомого нам кореня», з якого, «ймовірно, ростуть» «два стовбури людського пізнання», – «чуттєвість та розсудок» [14. С. 122-123]. Ця ж проблема є центральною у його відомій дискусії з Е.В. Ільєнковим з питань природи ідеального [21]⁸.

Суть згаданої полеміки полягала у розбіжності поглядів на проблему коректної концептуалізації феномену ідеального в рамках моністичної (для обох мислителів – діалектико-матеріалістичної) філософії, а розходження у їхніх позиціях починалося за межами їхньої згоди щодо визнання матеріальної практики онтологічною основою ідеальності людської свідомості. Як це доводять опубліковані пізніше матеріали з архіву М.О. Ліфшиця, – цей «езотеричний марксист» (С.Н. Марєєв)⁹ у своїх роздумах виходив далеко за межі суто оперантної парадигми ідеального (в т.ч. психічного) у царину теорії відбиття як всезагальної теорії ідеального. З передмови укладача "Онтогносеології" В.Г. Арсланов до книги дізнаємося, що в одному з повоєнних листів до Д. Лукача¹⁰ Ліфшиць повідомляє що, «дещо відійшов від традиційних для 30-х років проблем естетики і захопився загальними питаннями психології сприйняття, свідомості, матерії», і що що над систематизацією матеріалів архівної папки з написом «Онтогносеологія» автор працював останнього свого літа 1983-го року, а деякі матеріали папки «Матеріалізм і теорія відображення», написані, ймовірно за декілька місяців чи навіть тижнів до смерті вченого [2].

⁵ Наведемо ще деякі виїмки (мовою оригіналу) з книги: *Лифшиц М.А.* В мире эстетики [Текст] / М. А. Лифшиц. – М.: Изобразительное искусство, 1985. – 320 с. «Истинность выступает материально, как предикат действительного мира» (С. 266); «не мы отражаем действительность, а она отражается в нас» (С. 281), «...не мы мыслим и чувствуем объективную реальность — она мыслит и чувствует себя нами» (С. 223); «Не мы отражаем действительность — она отражается в нас» (С. 281); «субъект творит мир не из себя, он отражает его» (С. 59). «Содержание поэзии, пластики и любого другого явления духовной жизни вплоть до философии — не замысел, не субъективное целеполагание вообще, а объективная реальность» (С. 212). «Ценность есть истина, истина есть ценность» (С. 185); «такие предикаты, как истинный, прекрасный, художественный, трагический, живописный, фантастический — ...имманентные черты действительности, своеобразные типы исторического бытия» (С. 211).

⁶ Треба зазначити, що онтогносеологічні інтуїції самого М.С. Кагана, присутні у його пізніших метатеоретичних осяяннях (зокрема, у розробленому ним варіанті антропосоціокультурного підходу), вочевидь несуть на собі сліди потужного впливу ідей його головного опонента.

⁷ Докладніше про суть розбіжностей Ліфшиця й Ільєнкова на природу ідеального див. [25] – і взагалі всі матеріали, присвячені 80-ти річчю з дня народження Е.В. Ільєнкова, вміщені у "ВФ", 2004. – №3, а також: [21].

⁸ «Російський Вольтер», або «Аввакум», – як ще інколи називали Ліфшиця у середовищі інтелектуалів.

⁹ Який, до речі, видав свою книгу про молодого Гегеля з присвятою Ліфшицю (про відносини Ліфшиця з Лукачем докладніше див.: [3]).

Оскільки онтогносеологічний підхід не є виключно здобутком нашого часу¹¹, ми крізь напружений діалог Ліфшиця з Гегелем та з Ільєнковим виразно чуємо голоси не лише Фіхте (нагадаємо про Я й Не-Я Фіхте) й Канта (щодо "двох стовбурів людського пізнання, які, ймовірно, ростуть з якогось єдиного, але не відомого нам кореня" [14. С. 123-124]), а й Ф.Бекона ("над природою панують не інакше, як підкоряючись їй" [5. С. 12]) та Б. Спінози (спінозівські ідеї "свобідної необхідності" та субстанції як єдиного суб'єкта усіх своїх змін [33]), разом з Г. Гегелем та Ф. Енгельсом¹²), не кажучи вже про Маркса (з його славнозвісною 11-ю тезою з «Тез про Фейєрбаха»: «Філософи ... лише в різний спосіб пояснювали світ...») та В.І. Леніна (якому належить такий відомий коментар викладеного Гегелем у «Науці логіки» вчення про поняття: "Свідомість не лише відображає об'єктивний світ, але й творить його" [19. С. 194]).

Декому з наших безпосередніх попередників та сучасників, –кожному своїм власним шляхом, – вдається поступово наблизитися до деконструкції нерозв'язної опозиції «онтологізм/гносеологізм» шляхом опанування діалектикою об'єктивного й суб'єктивного. В одному з досліджень сучасних трансформацій у постнекласичній науці реалізований у роботах Е. В. Ілленкова, В. І. Шинкарука, М. А. Розова, В. І. Столярова, саме онтогносеологічний підхід до феномену абстракції та процедури абстрагування слушно ототожнюється з загальнофілософським з тих міркувань, що він є реалізацією методологічного нормативного припису, згідно з яким абстракція здійснюється «за певними правилами, враховуючи заборони, що накладає «природа речей» [30. С. 80-81].

Зафіксуємо ж найсуттєвіші, на нашу думку, аспекти онтогносеологічної парадигми теоретичного наукознавства, якими вони нам видаються з урахуванням внеску М.О. Ліфшиця у розробку її світоглядно-методологічних засад:

а) онтологія практики полягає у об'єктивності як об'єкта, так і суб'єкта людської діяльності, оскільки не лише об'єкт, а й суб'єкт є тим, чим вони є, незалежно від волі і свідомості суб'єкта, співпадаючи саме у практиці, у якій суб'єкт є тим, що він являє собою як природоперетворювальну силу, а об'єкт являє собою саме ту частину природи, яку людина актуально перетворює (Я = не-Я, оскільки «і Я, і не Я суть обидва – продукти первинних дій Я» [37. С. 91]);

б) онтологія всезагального міститься у об'єктивній обумовленості єдності законів існування й розвитку світу його матеріальністю: незалежність законів існування й розвитку природи від волі і свідомості людей зумовлює таку ж незалежність від волі і свідомості людини законів людської практики, яка необхідно відбувається у повній відповідності з законами Природи, а також законів людського мислення, яке у своєму просуванні вглиб істини верифікує істинність своїх пізнавальних зусиль саме практикою, вже попередньо узгодженою з законами природи («єдність світу полягає у його матеріальності» [40. С. 43]);

в) онтологія явища є не що інше як взаємопрояв у взаємовиявах взаємодіючих сутностей у процесі їхньої взаємодії;

г) онтологія відбиття є ідеальністю взаємовиявів об'єктивної визначеності взаємодіючих матеріальних систем у реальності їх взаємопроявів як саме відбиваного і відбиваючого – (ось чому відчуття є "суб'єктивний образ об'єктивного світу" [18. С. 120]);

е) онтологія методу полягає у необхідності для суб'єкта задля досягнення вільно обраної ним мети підкоритися у виборі способу її досягнення природі об'єкта («над природою не володарюють, якщо їй не підкоряються» [5. С. 81]; «я вважаю свободою не довільне рішення (decretum), а вільну необхідність (libera necessitas)» [33. С. 591]);

Як бачимо, сьогодні вже як ніколи важко не погодитися з М.О. Ліфшицем і не визнати, що не ми, люди у якості автономних суверенних суб'єктів мислення та пізнання мислимо і пізнаємо природу, а вона за допомогою нас мислить і пізнає себе. І тому, якщо ми не станемо достатньо розвинутим органом Природи, за допомогою якого вона могла б адекватно усвідомлювати закони власного розвитку і відповідно до них активізувати найперспективніші і найприродніші для самої

¹⁰ В.В. Мельник, наприклад, у своєму дослідженні історико-філософської інтерпретації ідеї трансцендентного говорить про такі чотири різних аспекти розуміння трансцендентного в історії філософії: онтогносеологічний (Фіхте) поряд з гносеологічним (Кант), онтологічним (Платон) та аксіологічним (християнське богослів'я) [26].

¹¹ Гегель цю спінозівську думку висловлює так «Сліпою є необхідність, оскільки вона не осягнута в понятті...» [10. С. 248], а Енгельс охоче погоджується з ним [40. С. 116].

природи лінії її подальшої еволюції, – ми ризикуємо стати зайвими і не потрібними Природі. Тому нам конче необхідно усвідомити, що людині не притаманна якась особлива природа, відмінна від природи самої Природи, і що наша когнітивна суб'єктність є не більш ніж моментом нашої практичної суб'єктності, якою ми й доводимо нашу дійсну справжність.

Оскільки способом існування свідомості є знання, то саме пізнання є способом його виникнення. Усе ж розмаїття можливих знань людини про світ – як суто раціоналізованих (раціональних), так і позараціональних (не ірраціональних, а іншораціональних!) – в т.ч. чуттєвих і почуттєвих його форм міститься у тому способі, яким людина присутня у світі – у всіх можливих формах її практичного перетворення природи, – як природи Природи у якості частини цієї останньої, так і власної природи, яка нічим від першої не відрізняється і, будучи не пізнаною протистоїть людині як сліпа стихійна сила.

Оскільки ж наука є не чим іншим, як спеціалізованою формою виробництва нових знань, тією специфічною компетентністю, яка уможлиблює співпадання результату з метою пізнавальної діяльності, – тобто гарантує, що артефакт, культивований у такій специфічній формі культурної практики як наукове пізнання, дійсно буде знанням (епістеме, або когіто), а не гадкою (докса), є знання того, що таке знання і завдяки задоволенню яких суто природних, – тобто притаманних об'єктивній реальності необхідностей, – воно стає можливим. А для цього нам через онтологію необхідно повернутися в матерію як єдину субстанцію, модусом якої (а не однопорядковою їй субстанцією) і є мислення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів А.В. Соціоантропологічний дискурс філософії постмодерну [Текст]: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Андрусів Андрій Володимирович; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2007. – 20 с.
2. Арсланов В.Г. К читателю этой книги [Текст] / В.Г. Арсланов // Лифшиц Мих. Что такое классика? – М., 2004. – С. 24–29.
3. Арсланов В.Г. "...Гибель правды есть её победа". Философия и этика Г. Лукача и Мих. Лифшица в свете их переписки [Текст] / В.Г. Арсланов // Вопросы философии. – 2011. – № 1. – С. 116-141.
4. Балл Г. Интегративно-особистісний підхід у психології: впорядкування головних понять [Текст] / Георгій Балл // Психологія і суспільство. – 2009. – № 4. – С. 25-53.
5. Бэкон Ф. Новый органон // Сочинения в двух томах. Т. 2. / Сост., общая ред. и вст. статья А. Л. Субботина. – М.: Мысль, 1972. – 582 с.
6. Бердяев, Н. Об онтологической гносеологии / Н.А. Бердяев // Вопросы философии и психологии. – М., 1908. - Год XIX, кн. III (93). – С. 413-447.
7. Білокобильський О. Раціональність як межа метафізичного дискурсу [Текст] / О. Білокобильський // Філософ. думка. – 2006. – № 5. – С. 143-156.
8. Большаков В. Самоорганізація матеріалів: науковий факт чи фантом? [Текст] / В. Большаков, Ю. Дубров // Вісн. НАН України 2002 № 10. – С. 21-27.
9. Буденкова В.Е. Два способа построения онтологии и перспективы неклассической эпистемологии [Текст] / В.Е. Буденкова // Вестник Томского государственного университета. – № 298. – 2007. – С. 66-71.
10. Гегель Г.В.Ф. Наука логики. // Гегель Г. Сочинения. Т. 1. – М.-Л.: Госиздат, 1929. – С. 39-344.
11. Донской А. Г. "Онтос" и "гнозис" в едином универсуме: опыт философского анализа [Текст] / Алексей Геннадиевич. Донской: Автореф. дис. к.филос.н., спец. 09.00.01 – онтология и теория познания. – Магнитогорск, 2011. – 20 с.
12. Дубровский Д.И. Проблема добродетельного обмана. Кант и современность [Текст] / Д.И. Дубровский // Вопросы философии. – 2010. – №1. – С. 16-32.
13. Злупко С. Наука про органічний розвиток людини і довкілля [Текст] / С. Злупко // Вісн. НАН України, 2002, № 10. – С. 15-20.
14. Кант И. Критика чистого разума. Введение // Кант И. Сочинения. В 6-ти тт. / Под общ. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана. – Т. 3. – М.: Мысль, 1964. – С. 105-124.

15. Карпицкий Н.Н. Философское значение идей В.Н. Сагатовского [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sofik-rgi.narod.ru/avtori/karpickiy.htm> (дата обращения: 23.10.2012).
16. Князева Е.Н. Эпистемологический конструктивизм [Текст] / Е.Н. Князева // Философия науки. Вып. 12. / Под ред. И.П. Меркулова. – М.: ИФРА, 2006. – С. 13-153.
17. Левин Г. Д. Диалектико-материалистическая теория всеобщего [Текст] / Георгий Дмитриевич Левин; Отв. ред. А. П. Шептулин; АН СССР, Ин-т философии. – М.: Наука, 1987. – 170,[2] с.
18. Ленин В.И. Материализм и эмпириокритицизм: критические заметки об одной реакционной философии // Ленин В.И. Полн. собр. соч.: В 55 т. – М.: Политиздат, 1976. – Т. 18 – 525 с.
19. Ленин В. И. Философские тетради [Текст] / В. И. Ленин // Полн. собр. соч. в 55 т. 5-е изд. – Т. 29. – М.: Политиздат, 1980. – 582 с.
20. Лифшиц Мих. В мире эстетики. – М.: Изобразительное искусство, 1985.– 320 с.
21. Лифшиц Мих. Диалог с Эвальдом Ильенковым. (Проблема идеального). – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 368 с.
22. Лифшиц Мих. Что такое классика? Онтогносеология. Смысл мира. "Истинная середина" [Текст] / М. А. Лифшиц / Публ. В. М. Герман, А. М. Пичикян, В. Г. Арсланов. – М.: Искусство XXI век, 2004. – 496 с.
23. Лутай В.С. Основной вопрос современной философии. Синергетический вопрос [Текст] / В.С. Лутай. — К.: Издатель ПАРАПАН, 2004. – 156 с.
24. Манжура В.И. Онтогносеологическая парадигма социальной когнитологии // Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. – Запоріжжя, 2006 – №16. – С. 123-130.
25. Мареева Е.В. Существует ли "школа Ильенкова"? [Текст] / Е.В. Мареева // Вопросы философии. – 2004. – №3. – С. 66-75.
26. Мельник В.В. Историко-філософська інтерпретація ідеї трансцендентного: методологічні підходи та експлікації [Текст]: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.05 / Валерія Валеріївна Мельник; Дніпропетровський національний ун-т. – Д., 2006. – 18 с.
27. Никитин, В. Н. Человеческая телесность: онтогносеологический анализ: Автореферат дис. доктора философских наук: 09.00.01. – Моск. пед. гос. ун-т. Москва 2007. – 36 с.
28. Никитин, Г.М. Онтогносеологические модели социальной реальности в неклассической социальной философии. Автореф. ... к.филос.н. специальность: 09.00.11 Социальная философия. Екатеринбург, 2006. – 174 с.
29. Пучков А. Я. Имитационная реальность: онтогносеологический анализ: монография / А. Я. Пучков. – Екатеринбург: Банк культурной информации, 2006. – 251 с. – (Философское образование; вып. 35).
30. Рубанець О.М. Нові аспекти когнітивного підходу до проблеми абстракції [Текст] / О.М. Рубанець // Персонал. – 2006. - № 6. – С. 80-83.
31. Сагатовский В. Философия как теория всеобщего и ее роль в медицинском познании. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1968. – 394 с.
32. Соколов Э.В. Обсуждение книги М.А. Лифшица "В мире эстетики" (М.: Искусство, 1985) // Философские науки. – 1986. – № 5. – С. 163-168.
33. Спиноза Б. Избранные произведения. В 2-х тт. Т. 2. – М.: Политиздат, 1957. – 727 с.
34. Табачковський В.Г. У пошуках невтраченого часу: (Нариси про творчу спадщину українських філософів-шістдесятників). – К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. – 300 с.
35. Третьяков, Д.В. Идея и её онтогносеологический статус: Дис. ... к.филос.н.: Спец. 09.00.01. – Воронеж, 2005 – 155 с.
36. Федь В.А. Культурна практика в онтогносеологічних вимірах [Текст] / В.А. Федь // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – 2010. – Вип. XXIV. – С. 10-16.
37. Фихте И.Г. О понятии наукоучения или так называемой философии // И.Г. Фихте. Сочинения. В 2-х тт. Т. 1. – СПб.: Мифрил, 1993 – 687 с.
38. Філософський енциклопедичний словник. - К.: Абрис, 2002. – 742 с.
39. Цоколов С. А. Радикальный конструктивизм: эпистемология без онтологии? [Текст] / С. А. Цоколов // Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 7. Философия. – 1999. – № 2. – С. 105-117.

40. Энгельс Ф. Анти-Дюринг [Текст] / Фридрих Энгельс // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2- изд. Т. 20. – М.: Политиздат, 1961. – С. 5-338.

SUMMARY

The article is devoted to the establishment of onto-epistemological post-non-classical paradigm in theoretical philosophy and the contribution to this process by an outstanding native thinker M. Lifshitz.

О. В. МАЛОВІЧКО

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ

Розвиток науково-технічної революції, що розпочалася у 40-х рр. ХХ ст. спричинив перехід суспільства в нову фазу розвитку – інформаційну, яка стала основою для формування інформаційної цивілізації. Вона характеризується появою нових видів матеріальних носіїв – комп'ютерні технології, глобальні комп'ютерні мережі, що дає можливість охопити й поглибити проникнення інформації у всі сфери життя суспільства. Ці процеси ведуть до переосмислення, в першу чергу, потреб людини, суспільства, до їх актуалізації в прагненні задовольнити. Це переосмислення відбувається на якісно новому рівні, оскільки суспільство досягло у своєму розвитку стану, коли його матеріальний напрямок відходить на другий план, а на його місце приходить духовний. Саме він і викликає зміни в суспільстві.

Поступово соціальний інститут держави втрачатиме свої основні позиції і відійде на допоміжні або ж зовсім зникне. «Через розмивання кордонів між економікою, політикою і суспільством починається нова боротьба за владу і протистояння владі», – зазначає У. Бек [1, 15].

Розвиток сучасної держави, рівно як і суспільства нині набуває якісно нового стану, що охоплюється терміном глобалізований світ, набуває інших рис, які більш коректно подаються у літературі під терміном «інформаційне суспільство», «інформаційна доба розвитку світової спільноти». Тому тут корисними будуть джерела, що висвітлюють саме цей аспект сучасності і його перспективи. Зокрема, інформаційне суспільство, як принципово новий рівень цивілізації, досліджується в роботах вітчизняних і російських вчених В. Андрущенко, В. Баркова, В. Беха, Г. Волинка, В. Горбатенка, В. Кременя, С. Кримського, В. Крисаченка, В. Ляха, М. Михальченка, Л. Мельника, В. Пазенка, М. Поповича, Ю. Римаренка, М. Степика, В. Ткаченко, А. Чухно, Р. Абдєєва, С. Вартанова, В. Іноземцева, В. Когана, І. Мелюхіна, М. Моїсєєва, О. Панаріна, Ш. Ейзенштадта, Ю. Яковца та ін.

Вивчення перспектив розвитку синергетичного потенціалу держави важко уявити без праць, присвячених владі взагалі і державній владі, зокрема. На початок ХХІ століття знання, не зважаючи на те, що його корені губляться в зародках соціально-філософської думки Стародавнього світу, спирається на праці філософів, соціологів і політичних мислителів зі світовими іменами. Серед них Х. Арендт, Б. Беррі, М. Вебер, Е. Гідденс, Р. Даль, Х. Лассуелл, С. Л'юкс, Н. Луман, К. Маркс, Ч. Мерріам, Т. Парсонс, Б. Рассел, Д. Ронг, М. Фуко та ін., роблячи тим самим внесок в розробку загальної теорії влади.

Саме на основі праць цього напрямку ми можемо дослідити завдяки синергетичному підходу нові потенції держави у добу інформаційного розвитку. Гносеологічні проблеми дослідження процесів самоорганізації систем різної природи висвітлювалися у працях Л. Антипенка, С. Нікольського, Ю. Плюскіна, С. Ситька, Л. Солов'я та інших дослідників.

Отже, значна кількість праць, присвячених дослідженню держави, інформаційного суспільства та різних аспектів взаємодії держави і громадянського суспільства сьогодні доповнена дуже малою кількістю робіт, що аналізують подальший розвиток держави як політичного утворення. У зв'язку з цим актуалізується питання дослідження перспектив розвитку потенціалу держави у її різних формах, що існують сьогодні.

Трансформацію держави можна віднести до процесів перехідного періоду та напрямків формування семантичного рівня системи саморегуляції. Це можна назвати новою формою синергетичного потенціалу держави, тобто однією з різних модифікацій впорядкованості розподілу влади як параметру управління системою саморегуляції соціального організму країни, спосіб її здійснення і вираження, що вже на новій основі організує державне управління та нові форми